

УДК 378.011.31:785

DOI: 10.31499/2307-4914.19.2019.173974

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Козіна Олена, викладач хорового диригування, КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка».

ORCID: 0000-0001-7868-9627

E-mail: Olena1950@ukr.net

У статті дана характеристика професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва на засадах компетентнісного підходу, визначено ключові позиції формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, шляхи реалізації компетентнісного підходу в мистецькому навчанні.

Висвітлюється низка предметних компетенцій, які охоплюють різні види музичної діяльності студентів. Розглянуто комплекс фахових компетенцій, які формуються в процесі вивчення курсу хорового диригування як навчального предмету й виду мистецтва, що забезпечує якість професійної підготовленості майбутнього педагога-музиканта.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель музичного мистецтва, хорове диригування, фахові компетенції, професіоналізм, керівник хору, музична освіта, культурний розвиток студентів, індивідуальна форма навчання, сучасні інформаційні технології.

BUILDING PROFESSIONAL COMPETENCE OF AN INTENDING MUSIC TEACHER AT CHORAL CONDUCTING LESSONS

Kozina Olena, Teacher of Choral Conducting, Communal Higher Educational Establishment “Uman Taras Shevchenko College of Education and Humanities”.

ORCID: 0000-0001-7868-9627

E-mail: Olena1950@ukr.net

The article reveals a description of professional training of an intending music teacher based on the principles of the competency-based approach. Key positions of special competence building (professional, subject) are stated. Ways of implementing the competency-based approach in artistic studies are analyzed. A number of substantive competencies covering different types of music activity for students is illustrated. A complex of professional competences, that can be built in the process of choral conducting training as an educational object and type of arts that provides quality of professional preparedness of intending music teacher, is considered. Building a creative competence of intending music teachers includes a wide range of pedagogical tasks involving the entire cycle of artistic disciplines of universities, orientation of musical-educational process on the student's cultural development, acquiring practical experience, which will allow intending specialists to carry out professional functions successfully in the changing social and cultural conditions, ability to develop independently and implement professional potential acquired in the course of training.

Speaking about the competency-based approach, the author means such an approach to training the intending music teacher, which is directed to the implementation of individually-oriented education of

the specialist, building its readiness and capacity of the effective carrying out the professional activities in the changing environment of cultural and educational markets. It contributes to building and developing key (basic) and special competencies of an individual.

Keywords: *music teacher, professional training, competency-based approach, professional competence, professional potential, choral conducting, musical-educational, student's cultural development, individually-oriented education, key (basic) and special competencies.*

Модернізація вітчизняної системи освіти передбачає упровадження у професійній підготовці майбутніх учителів компетентнісного підходу, що дає змогу: привести у відповідність результати освіти до потреб ринку праці, формувати, розвивати й удосконалювати комплекс соціально-особистісних і професійно-педагогічних компетентностей студентів. У системі підготовки майбутнього педагога-музиканта цикл вокально-хорових дисциплін, й хорове диригування зокрема, займає одне із провідних місць, оскільки визначається специфікою роботи фахівця, спрямованою на практичне вирішення завдань формування духовності молодого покоління засобами хорового співу.

Реалізація компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва має свої особливості, які зумовлені специфікою організації навчального процесу на мистецьких факультетах та змістом фахової підготовки студентів музично-педагогічної спеціальності.

З часу проголошення незалежності і державності України вітчизняна музична педагогіка значно розширила ареал своїх досліджень. Модернізація сучасної освіти і розробка педагогічної науки направлені на нове бачення особистості вчителя як суб'єкта освіти, професійна компетентність і практична виконавська діяльність якого мають стати еталоном для наслідування їх учнями. Пошук моделей музичного виховання, адекватних сучасному стану культури і цивілізації, є одним із найголовніших її завдань. При цьому доцільно спиратися на багатющий науковий потенціал національної системи освіти – праці І. Беха, І. Гончаренка, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та інших провідних дослідників. Вітчизняну музичну педагогіку, як похідну від загальної, створювали вчені, науковий доробок яких у цій галузі важко переоцінити. Ними розроблено кардинальні положення про закономірності особистісного формування учнівської та студентської молоді у сфері музичного мистецтва.

Професійна компетентність вчителя музичного мистецтва – специфічний педагогічний феномен, який визначається особливостями музично-педагогічної діяльності, своєрідністю її завдань, перевагою художньо-творчих форм практичної роботи та специфічними методами мистецького навчання. Ця педагогічна категорія наразі вивчається багатьма вітчизняними музикантами-науковцями, зокрема О. Олексюк, Т. Пляченко, А. Растригіною, Р. Савченко, О. Щолоковою та іншими представниками мистецької освіти, які розглядають теоретико-методологічні й експериментальні аспекти її формування. Базові категорії компетентнісного підходу отримали нормативно-правове підґрунтя в державних освітніх стандартах і закріплені в новому Законі України про вищу освіту та інших правових документах.

Нові стандарти вищої освіти є наступним поколінням стандартів і базуються на компетентнісному підході та поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської

Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

У наказі Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648) подано методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. У IV розділі «Перелік компетентностей випусника» наряду з інтегральними, загальними компетентностями визначені спеціальні (фахові, предметні) компетентності. Перелік рекомендованих спеціальних (фахових, предметних) компетентностей корелює з описом відповідного кваліфікаційного рівня НРК. Орієнтовна кількість спеціальних компетентностей, як правило, не перевищує 10–20 компетентностей з урахуванням рівня освіти, (які, проте, не є вичерпними) [3].

Послугуючись науковими розвідками сучасних учених-педагогів базові поняття компетентнісного підходу розглядаємо таким чином:

- компетенція – об’єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини як абстрактного носія;
- компетентність – інтегрована характеристика якості особистості, сформована через знання, уміння й навички, ставлення, поведінкові реакції та здатність самостійно виконувати завдання в конкретній діяльній сфері;
- професійна компетентність вчителя – особистісна властивість педагога, що дозволяє йому продуктивно розв’язувати освітні завдання; єдність теоретичної і практичної готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності.

Сучасне покоління дослідників особливу увагу приділяє пошуку шляхів, форм і методів музичного виховання. При цьому вибудовуються особистісно орієнтовані моделі музично-освітнього процесу, значна увага приділяється психологічним основам музичного виховання, пошуку шляхів формування творчої активності, емоційно-емпатійної та інтелектуальної сфер особистості [4, с. 71].

Мета статті – визначити особливості професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва на засадах компетентнісного підходу; окреслити компетенції у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін, володіння якими забезпечує фахову компетентність учителя музичного мистецтва.

Сучасна музична педагогіка досліджує сутність розвитку особистості засобами музичного мистецтва і на цій основі визначає теорію та методику навчання музики і музичного виховання. Музично-педагогічні знання вкрай потрібні студентам мистецьких навчальних закладів, а також музикантам-виконавцям.

Музична педагогіка – це галузь педагогічної науки, яка має свій об’єкт, предмет, понятійний апарат. Пріоритетними тенденціями розвитку сучасної музичної освіти є гуманізація, національна спрямованість, створення умов для творчої самореалізації студентів, формування національної самосвідомості та творчої компетентності.

Формування творчої компетентності майбутніх учителів музики включає широкий ряд педагогічних завдань, який передбачає опанування повним циклом музичних дисциплін: музичний інструмент, вокальний клас, музично-теоретичний цикл, диригентський клас, хоровий клас, придбання практичного досвіду під час практичних занять, що дозволить майбутнім фахівцям успішно здійснювати в сучасних

соціальних умовах свої професійні функції, самостійно розвиватися і реалізовувати придбаного впродовж навчання професійного музичного потенціалу.

Сучасна музична педагогіка взаємодіє з багатьма науками: філософією, психологією, мистецтвознавством, тісно пов'язана з проблемою врахування індивідуально-психологічних особливостей студентів.

О. Олексюк у складі мистецької компетентності майбутнього учителя музики виокремлює цілу низку предметних компетенцій, які охоплюють різні види музичної діяльності студентів, серед яких:

- здатність до вільного оперування мистецькими знаннями;
- уміння мобільно застосовувати наявні знання в контексті конкретного музичного твору;
- здатність до проведення художніх паралелей між стильовими напрямками й жанрами музики та інших видів мистецтв;
- відтворення об'єктивного змісту твору і вираження суб'єктивного ставлення до музики;
- дотримання стильових засад виконавства;
- артистичне втілення інтерпретаційного задуму в реальному звучанні;
- здатність добирати педагогічно доцільний репертуар;
- спроможність визначати виховний потенціал музичного твору. Педагогічні завдання до здійснення поліхудожнього виховання учнів, як особистісно зорієнтованого планомірного залучення їх до різних видів мистецтва в їхній взаємодії, результатом якого є формування поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, що забезпечує художньо-творчу самореалізацію особистості учня [4, с. 8].

Формуючи інтегральну компетентність випускника, яка полягає в здатності розв'язувати складні комплексні задачі та практичні проблеми в галузі музичної освіти на основі застосування сучасних психолого-педагогічних концепцій, технологій та методик виховання, навчання, розвитку дітей дошкільного та шкільного віку, здійснюючи естетичну, музичну, педагогічну та диригентсько-хорову підготовку, перед навчальним закладом ставиться мета підготувати студентів до педагогічної діяльності, збагатити їх основними знаннями про завдання, зміст, організацію, форми і методи роботи з дітьми, виховати необхідний комплекс вмінь і навичок щодо майбутньої роботи в якості керівників дитячих хорових колективів, організаторів різних форм позакласних музично-естетичних заходів, проведення уроків музичного мистецтва.

У системі підготовки майбутнього педагога-музиканта цикл вокально-хорових дисциплін, і хорове диригування зокрема, є провідним, оскільки визначається специфікою роботи фахівця, спрямованою на практичне розв'язання завдань формування духовності шкільної молоді засобами хорового співу. Крім засвоєння інтегрованих знань з профільюючих дисциплін студент у класі хорового диригування має оволодіти комплексом власне диригентських та хормейстерських навичок та умінь як складової його фахової компетентності.

Завданням курсу хорового диригування в навчальних закладах є формування у студентів знань, умінь та навичок засвоєння хорової партитури, інтерпретації музичних образів, керування хоровим співом, виховання естетичного смаку. Основні особливості

в роботі диригента хору полягають в тому, що охоплюють широке коло видів діяльності в сфері хорового виконавства: аналіз хорової партитури, диригування, створення виконавської концепції, передачі виконавського задуму композитора, моделювання хорового звучання, підбір методичних прийомів управління хоровим колективом, інтерактивне спілкування. Майбутній вчитель музики, фахівець-диригент – це керівник, наставник, вихователь цілого колективу виконавців, який в професійному відношенні має бути вище кожного з членів керованого ним колективу. На думку О. Козій формування професійних навичок майбутніх учителів музики у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін передбачає:

- розвиток художньо-образного мислення студентів;
- інтерес та готовність до публічного виконання хорових творів з творчим колективом;
- здійснення вокально-хорової діяльності в комплексі теоретичних і практичних знань, умінь та навичок;
- систематизовані знання з методики розучування музичних творів з хоровим колективом;
- досконалі знання різнопланового вокально-хорового репертуару;
- універсальне володіння диригентсько-хоровою технікою;
- уміння розкривати образно-емоційний зміст твору;
- чуття музичної фактури та вміння цілісно відчувати драматургію твору;
- уміння та потяг до самостійної роботи над вокально-хоровим твором, тощо [2, с. 128].

Багатогранність диригентської професії вимагає комплексного підходу до формування у студентів диригентських навичок та умінь, що, в свою чергу, передбачає широке використання самих різноманітних методів навчання: вербальних, наочних, практичних, репродуктивних, проблемних. А. Растрігіна охарактеризувала взаємозв'язок загальнопедагогічних методів навчання з суто професійними, що характерні у формуванні професійної компетентності в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Одним з найбільш поширених у практиці мистецької освіти є пояснювально-ілюстративний метод, який поєднує вербальний і наочний методи (пояснення за допомогою слова та показ наочного матеріалу).

Вербальний метод передбачає використання бесіди, пояснення, розповіді, усного аналізу. Так, наприклад, при ознайомленні з твором спочатку проводиться бесіда про авторів музично-поетичного тексту, аналізуються та характеризуються особливості виражальних засобів (ладо-тональний план, гармонічна мова, музична форма, метро-ритмічна структура, динаміка та ін.), визначаються прийоми диригентського втілення.

З наочних методів застосовуються виконання твору на фортепіано, ілюстрація запису, показ викладачем диригентського його втілення під супровід концертмейстера, спів хорових партій. Завдяки доступності, емоційності та естетичному впливу показ створює можливості для наслідування, що є важливим для здійснення диригентської діяльності.

Для усвідомленого оволодіння диригентською технікою та методикою роботи з хором корисно: відтворювати голосом хорові партії з тактуванням різними способами

(сольфеджування, на склади, з текстом, вокалізація, з підтримкою інструменту, самостійне інтонування, співати мелодичну лінію хоріві партії з одночасним виконанням хорової партитури на фортепіано; грати партитуру і одночасно співати вилучену з неї хорову партію, співати хоріві партії, здійснюючи перехід з однієї на іншу, співати акорди по вертикалі; транспонувати хоріві партитури при виконанні на фортепіано на півтона вгору і вниз, самостійно визначати особливості та виконавські труднощі твору з наступним їх обговоренням з викладачем; самостійно добирати вправи, розспівки для подолання складних епізодів у творі щодо мелодичного (звуковисотного) руху, ритму, темпу, характеру, тощо; здійснювати настроювання на тональність твору від камертону та «роздавати» звук початкового акорду хорівим партіям.

Важливого значення набувають також практичні методи, які не тільки допомагають в оволодінні основами диригентської техніки та практичної роботи з дитячим хором, а й впливають на формування творчої ініціативи студентів.

Репродуктивний метод об'єднує словесні, наукові та практичні методи. Використання цього методу передбачає поглиблення раніше набутих знань, відпрацювання набутих умінь, навичок та їх удосконалення за допомогою цілеспрямованого добору музично-дидактичного матеріалу: системи вправ, хорівих творів.

Велику користь дає також проблемний метод, який в класі хорового диригування реалізується за рахунок виконання індивідуальних творчих завдань. Його використання спрямовується на активізацію мислення, розвиток креативності та самостійності студентів в оволодінні мануальною технікою та методикою роботи з хором [6, с. 7].

Використання сучасних інформаційних технологій у контексті професійної підготовки майбутнього вчителя музики мають велике значення. Нові інформаційні технології використовуються з метою удосконалення самостійної роботи студентів, внесення інтерактивності в навчальний процес, розвитку активно-дієвої форми навчання. Доведено, що майбутньому вчителю музики необхідно володіти комп'ютерними програмами: Windows Media Player, Win Amp та ін., які дають можливість відтворювати музичні файли; створювати перелік необхідних для професійної діяльності музичних творів; записувати в різних форматах необхідний мистецький твір; Final – використовувати програму для написання нотного тексту та його редагування, створення мелодій, аранжування, інструментовки. Доцільно володіти та користуватися у педагогічній практиці такими комп'ютерними програмами, які працюють з графікою: Word (багатофункціональний текстовий процесор, який можна використовувати для друкування тексту, форматування, вставок малюнків, гіперпосилань, таблиць, графіків та ін.; PowerPoint (програма для створення різноманітних презентацій з почерговою зміною слайдів, можливістю вставляти на слайди графіку, музичний супровід, звуки); програмами, які допомагають у роботі із зображеннями, фотографіями – Paint, Photoshop, CorelDraw. У процесі роботи використовувати можливості Інтернет, що з'єднав тисячі інформаційних джерел, завдяки яким студенти мають змогу знаходити необхідну інформацію, віртуально подорожувати виставковими залами, музеями, країнами, відвідувати концерти славетних виконавців, тощо. Студентам рекомендовано користуватися різними

пошуковими системами: Google, Rambler [1, с. 14].

Таким чином, упровадження компетентнісної парадигми в мистецькій освіті має кардинально інноваційний характер, орієнтуючи майбутніх учителів музики на практичне творче використання власних мистецьких досягнень, формування загальної й фахової культури та здатності до музично-педагогічної діяльності. На даний час важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, але й компетентним, який відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, що необхідні для його творчої професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі. Формування мистецької компетентності має бути результатом навчання студентів різних музичних спеціальностей у ЗВО, що включають комплекс знань, виконавських умінь, особистісне ставлення кожного до мистецтва, розвинену мотивацію до професійного зростання та багато інших аспектів, що включає її сутність та специфічні особливості.

Формування мистецької компетентності майбутнього вчителя музики передбачає широке коло педагогічних завдань із залученням усього циклу художніх дисциплін ВНЗ, орієнтацію музично-освітнього процесу на культурологічний розвиток студента, набуття досвіду практичної діяльності. Її ефективність суттєво залежить від його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, розуміння мети та специфічних особливостей такої діяльності. Це дозволить майбутньому фахівцю успішно здійснювати в змінних соціокультурних умовах професійні функції, здатності самостійно розвивати й реалізовувати набутий у процесі навчання фаховий потенціал.

Вище викладене, звісно, не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення вимагає розробка продуктивних технологій формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики в умовах фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів, питання формування виконавської диригентсько-хорової культури. Перспективним є подальша розробка інтегрованого підходу в процесі викладання фахових дисциплін, впровадження зарубіжного досвіду використання синтезу мистецтв у професійній підготовці майбутнього вчителя музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боблієнко О. П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки: автореферат дисертації канд. пед. наук. Вінниця, 2013. 20 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. *Вища освіта: інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном* [сайт]. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
3. Козій О. М. Методика формування образно-інтонаційних навичок студентів педагогічних коледжів у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін: монографія. Умань: ФОП Жовтий, 2016. 160 с.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посібник. Київ. нац. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2013. 248 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
6. Растрігіна А. М. Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київський нац. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 501–509.
7. Щолокова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти України. *Вісник Глухівського державного університету*. Глухів: ГДПУ, 2006. Вип. 8.

REFERENCES

1. Bobliienko, O. P. (2013). Formuvannia polikhudozhnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky u protsesi fakhovoi pidhotovky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» 1556-VII vid 01.07.2014. *Vyshcha osvita: informatsiino-analitychnyi portal pro vyshchu osvitu v Ukraini ta za kordonom* [sait]. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
3. Kozii, O. M. (2016). Metodyka formuvannia obrazno-intonatsiinykh navychok studentiv pedahohichnykh koledzhiv u protsesi vyvchennia dyryhentsko-khorovykh dystsyplin. Uman [in Ukrainian].
4. Oleksiuk, O. M. (2013). *Muzychna pedahohika: navch. posibnyk*. Kyiv: un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
5. Padalka, H. M. (2008) *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
6. Rastryhina, A. M. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky maibutnoho mahistra muzychnoho mystetstva / Suchasni stratehii universytetskoï osvity: yakisnyi vymir: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kyiv: un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
7. Shcholokova O. P. (2006) *Profesiina kompetentnist yak stratehichnyi napriamok modernizatsii mystetskoï osvity Ukrainy. Visnyk Hlukhivskoho derzhavnoho universytetu*. Hlukhiv [in Ukrainian].